

A komi nyelvtudomány és a budapesti egyetem

A budapesti egyetem¹ annak a kiváló magyar fizikusnak, Eötvös Lorándnak a nevét viseli, aki megtalálható a világ összes enciklopédiájában. De az egyetem teljes joggal viselhetné 1907-ben végzett tanítványának, az ismert finnugor tudósnek, Fokos-Fuchs Dávid Rafaelnek a nevét is, aki a komi nyelv kutatóiból iskolát teremtett a budapesti egyetemen.² Fokos és tanítványai a komi nyelvtudományt új magaslatra emelték, hírt adtak a komikról és a többi finnugorról a magyaroknak és a nyugati országoknak. Fokos-Fuchs professzornak és tanítványainak a munkái valójában a komi nyelv enciklopédiáját teremtették meg. Fokos-Fuchs Dávid Rafael mindenekelőtt monumentális szótárának, a *Syrjänisches Wörterbuch*-nak köszönhetően vált híressé a tudományban, élete nagy részét ennek szentelte. A szótár mottója, amely idézet a finn Yrjö Wichmann-nak magyar kollégájához, Pápay Józsefhez írt leveléből, tele van mély értelemmel: »*Muistakaamme, että siitä, mitä me kielentutkimat julkaissimme, kaikki muu aikaa myöten vanhennee, paitsi kielien tekstimme ja sanakirjamme*» [ne feledkezzünk meg arról, hogy mindabból, amit mi, nyelvtudósok közreadunk, az idők múltával minden elavul, kivéve a szövegközléseinket és a szótárainkat].

Fokos szótára páratlan a maga nemében. Több mint 20 ezer szót tartalmaz, terjedelme 1580 oldal, két kötet, a szócikkek jelentős mennyiségű komi népköltészeti példaanyagot tartalmaznak. Csaknem fél évszázadot dolgozott rajta, ezért az előszóban teljes joggal idézi a 37. zsolttár 25. versét: »*Ifjú voltam, de megöregedtem...*»

A budapesti egyetemet éppen csak elvégzett fiatal Fokos-Fuchs Dávid Rafael – mesterének, Munkácsi Bernátnak a tanácsát megfogadva – elhatározta, hozzálát a komi nyelvjárások kutatásához. Ezzel a nemes céllal indult expedícióba a komikhoz 1911 júniusában, és nyolc hetet töltött terepmunkával a Sziszola (komi-zürjénül a Sziktiv) és a Vicsegda (komi-zürjénül az Ezsva) mentén. 1913-ban ismét útra kelt, az expedíció célja most a Mezeny- és a Vaska-menti nyelvjárás, illetve népköltészet gyűjtése volt.

Az első világháború a nyelvjárási-népköltészeti anyaggyűjtő terepmunkát illetően megzavarta tudományos terveit. A frontvonalakon ugyan a magyar filológus nem tudott átjutni az ígéretes komi földre, de elérte a hadvezetőségénél, hogy a Komárom megyei hadifogolytábor komi nemzetiségű orosz hadifoglyaival találkozassék és elbeszélgethessen velük. Őt adatközlőtől, különféle nyelvjárások képviselőitől nyugodt viszonyok közepette tudott feljegyezni népköltészeti, nyelvjárási szövegeket, amelyeket aztán később, 1916-ban a Nyelvtudományi Közleményekben *Zürjén mutatványok* címmel, illetve *Volksdichtung der Komi* címmel 1953-ban tett közzé (Budapest, Akadémiai kiadó).

¹ Budapesti egyetemen az Eötvös Loránd Tudományegyetem (korábban: Pázmány Péter Tudományegyetem) értendő.

² Fokos D. csak *címzetes* egyetemi tanárként (1964) óraadója volt az egyetemnek, ld. Hajdú Péter: Fokos Dávid emlékezete FUD 4 (1997): 237–242. (a fordító megjegyzései)

Fokos-Fuchs D. R. nemcsak folklórközleményeivel és lexikográfiai munkásságával lett híres, hanem mint a komi nyelvtörténet kutatója is nevezetes. A szóbelseji és a szóvégi v/l váltakozás keletkezési korának meghatározása Fokos-Fuchs professzor érdeme: az obi-ugor nyelvek komi jövevényszavait vizsgálva megállapította, hogy a váltakozásnak ez a fajtája, amely a komi nyelvterületet két nagy tömbre osztja, a 17. századból való. Az első nemzetközi finnugor kongresszuson [1960-ban] Fokos-Fuchs professzor a világ minden csücskéből összegyűlt tudósokat komi nyelven köszöntötte és előadását a komi köszöntések keletkezéstörténetének szentelte.

Fokos professzor egész életében emlegette a távoli komi földet. Erről költőileg írt Albert Vanyejev a komi nyelv lánglelkű magyar kutatójának szentelt, *Voj vilin csölalö lim* című versében:

*Komi földön fél száz éve
Jártál, rá gondolni jó –
S tudjuk, él, szívedbe vésve:
Hogy hull Északon a hó.*

A Fokos-tanítványok is folytatták mesterük terepmunkáját, tanulmányozták a gyakorlati, élő komi nyelvet. Tehetséges tanítványa, Vászolyi Erik az ő nyomdokait követve 1960 és 1964 között járt Komiföldön, és expedíciós nyelvjárási anyagát a Nyelvtudományi Közleményekben publikálta. A távoli Pecsora mentén, a Kolva nevű településen, ahol 1994-ben a világtörténelem eddigi legnagyobb [szárazföldi] olajszerencsétlensége történt, Vászolyi Erik elsőként jegyzett fel komi epikus énekeket komi nyelven beszélő nyenyecektől. 1967–68-ban Budapesten, az Ethnographiában *Komi epikus énekek* címmel adta közre a következőket: *Puha hajú leány, Joviljo öcsém, Nász és nászasszony*. Vászolyi Erik elsőként adott hírt a világnak az izsmai-kolvai eposzról, erről írta később az ismert komi folklorista professzor, A. K. Mikusev *A komi népi eposz* című monográfiáját (Moszkva 1986) és a *Komi epikus énekek és balladák* című munkáját (Leningrád, Nauka 1969).

Közismert a finnugrisztikában Fokos-Fuchs másik tanítványa, Rédei Károly professzor is, aki a bécsi egyetemen eredményesen kutatja a komi nyelvtudomány problémáit és propagálja a komi nyelvet. A magyar egyetemi hallgatónak írt *Chrestomathia Syrjaenica* (Budapest, Tankönyvkiadó 1973) című tankönyvében, amelyet a tehetséges komi nyelvésznek, Je. Sz. Guljajevnek ajánlott, mondván *sonyjanöj Guljajev Jovgenyjösz burön kazjtilömö*n 'Guljajev Jovgenynek [Jevgenyij Guljajevnek] jó kívánságokkal', a komi nyelv sok problémája, például a felszólító paradigmák és a nem-szemtanúsági múlt idő alaposabban és meggyőzőbben tárgyalatik mint a komi nyelvészek komi grammatikáiban. Vizsgálta a nyenyec elemeket a komi nyelvben, a komi elemeket a manysiban, a komi és az udmurt névutókat egymással összehasonlítva, tanulmányt szentelt a régi komi szövegekből kimutatható orosz mondattani hatásoknak. Számos komiföldi expedíciójának eredményét Rédei 1978-ban publikálta *Zyrian Folklore Texts* címmel, oly módon, hogy párhuzamosan egymás mellett található a komi szöveg és az angol fordítása – 650 oldalon át.

A budapesti egyetem neve Vaszilij Iljics Litkinnek, Illja Vaszjnak, a komi nép dicső fiának a nevével is kapcsolatba hozható. 1926–27-ben ösztöndíjasként a budapesti egyetemen tartózkodott. Híres magyar professzorok, Szinnyi József, Zsirai Miklós és mások tanították. Nem csak a magyar nyelvet tanulta, hanem aktívan részt vett a finnugor problémák tisztázásában. Budapesti tartózkodása idején írta meg és védte meg sikerrel az -s- elemű képzőkről szóló munkáját, egyetemi doktori értekezését. Budapesten írta a *Mennek*

(*Munöni*) című nevezetes poémáját, valamint lírai versek koszorúját. A *Magam választok feleséget* című versében felemlegette budapesti életét is.

Az ismert finnugor nyelvész, Lakó György a komi nyelv vepsze–karél jövevényszavairól írt olyan munkát, amely a mai napig megőrizte jelentőségét. Új és újabb nemzedékek idézik haszonnal a magyar tudós akadémikus ezen munkájának megállapításait.

A budapesti tanszék vezetője, Domokos Péter sok munkát fordít a komi irodalom és folklór kutatására és hazai, illetve nyugati propagálására. A *Medveének*, a keleti finnugor népek irodalmának kistükré 1975-ben, a IV. Nemzetközi Finnugor Kongresszus tiszteletére jelent meg, és tiszteletre méltó terjedelemben foglalkozik többek között a komi szépirodalommal és a komi népköltéssel is. A szovjet hatalom éveiben első ízben ekkor és itt jelent meg részlet Kallisztrat Falalejevics Zsakov (*Palalej Kaljő*) *Egy életen át* című önéletrajzi regényéből Szij Enikő fordításában. A keleti kis finnugor népek irodalma című monográfiájában Domokos Péter a komi írók és költők bemutatása mellett részletesen foglalkozott ezzel a tudós és író Kallisztrat F. Zsakovval, akinek a nevét a szovjet időkben kiejteni sem volt szabad. Az *Urali nyelvrokonaink* című egyetemi tankönyvben, amelyet Domokos Péter és Hajdú Péter 1978-ban adott közre, más uráli népekéhez hasonlóan a komi népköltészet, irodalom és irodalomtörténet részletes ismertetése is megtalálható.

A komi nyelv és irodalom kutatói, a komi olvasók, a komi föld lakói köszönetüket fejezik ki a budapesti egyetem finnugor tanszékének azért a lankadatlan munkáért, amellyel a komi nép nyelvét és irodalmát kutatják. Gratulálok a testvéri Magyarország fővárosi egyetemének a jubileum alkalmából, a rokon népek kultúrájának, nyelvének kutatásában új sikereket kívánok. *Kuž nem da bur šud!*³

(*Szij Enikő fordítása*)

³ Szó szerint: hosszú nevet és jó szerencsét.